

MULA SA EDITOR

Muling inilalathala ng Sentro ng Wikang Filipino ang Daluyan Journal para sa isyu nito ngayong Agosto 2014. Sa mga nakaraang taon, naging mabunga ang mga gawaing ekstensyon at pananaliksik ng SWF, partikular sa pagbuo ng agenda sa pananaliksik. Naisakatuparan ang paglathala ng mga isyu ng Daluyan na may tuon sa ugnayan ng wikang Filipino sa iba't ibang disiplinaryang pang-akademiko sa Unibersidad ng Pilipinas. Napatunayan ng mga nalathalang papel na tumutulay ang wikang Filipino sa mga larang ng siyensya, pilosopiya, sikolohiya, matematika at inhineriya. Dito nakita na ang wikang Filipino'y wika rin ng pananaliksik at may matingskad na kontribusyon sa pag-unlad ng mga disiplina't iba't ibang larangan sa ating pamantasan.

Sa taong 2016, nakatakdang ipatupad ang CHED Memo Number 20 Series of 2013 na naglalaman ng bagong patakaran ng General Education Program sa antas tersyari. Bahagi ng patakarang ito ang pagtanggap ng siyam na yunit ng mga asignatura sa Filipino na dati-rati'y marapat kunin ng lahat ng mga nag-aaral sa kolehiyo, kahit anupaman ang kanilang mga kurso. Bahagi na rasyunal ng Commission on Higher Education ang pagbabagong hatid naman programang K12 ng Department of Education na nagdagdag ng dalawang taon sa sekondaryong pag-aaral. Sa *grades* 11 at 12, maisasama na ang ilang *basic core courses* na dating kinukuha sa kolehiyo, kabilang ang mga asignatura sa Filipino.

Agad humakot ng batikos ang CHED memo dahil sa pangambang magkakaroon ng malawakang pagtanggap sa trabaho ng mga gurong nagtuturo ng mga asignaturang Filipino sa kolehiyo. Ang mga kolehiyo at unibersidad na walang mga programang batsilyer sa Filipino ay hindi na nangangailangan ng mga guro sa Filipino. Mungkahing solusyon ng CHED na ang mismong mga gurong hindi na makapagtuturo sa kolehiyo ang pupuno ng mga kakailangang guro naman sa sekondaryo. Inilatag ang mungkahing ito bagaman walang malinaw na mekanismo. Bukod sa usapin ng paggawa, matingskad din ang usaping binuksan ng memo hinggil sa pagpapahalaga sa wikang Filipino. Sa kaso ng UP Departamento ng Filipino at Panitikan ng Pilipinas, agad itong naglabas ng pahayag na nagbigay-tuon sa historikal na konteksto at panlipunang pagpapahalaga sa wikang Filipino. Ipinakita ng mga propesor ng departamento ng ang panukala'y isang anyo ng pangkamalayang karahasan. Ang wikang Filipino bunga ng kolektibong pagpupunyagi ng mga guro, mananaliksik at manunulat na nagsulong upang maging bahagi ito ng akademikong disiplinaryang lilikha ng salinlahi na may pagpapahalaga sa sariling wika. Ang wikang Filipino'y hindi lamang limitado bilang gamit sa komunikasyon, kundi isang mabisang instrumento para sa paghubog ng kritikal na pag-iisip ng mga mag-aaral sa kolehiyo.

Kumbaga sa kasabihan, kalingkingan lamang ng malawak na usaping pangwika ang tila nasaling ng CHED Memo na ito. Subalit, gayun na lamang ang sakit na idinulot nito sa malawak na usapin ng wikang Filipino bilang larang ng iba't ibang aspektong kultural, politikal, pang-ekonomiya't pangkasaysayan. Ang usapin ng wikang Filipino'y nakaangkla rin sa sistema ng edukasyon ng Pilipinas na sinasabing yumuyukod sa mga global na pamantayan. Kumpetisyon sa paglikha ng tubo't kapital ang bukambibig ng estadong nagkukumahog na makipagsabayan sa mga maunlad at patuloy na umuunlad na mga bansa sa Asya at Timog Silangang Asya. At ang tanging paraan upang makahabol dito'y ang paglikha ng mamamayang mabilisan at madaliang mapagkakakitaan ang lakas

paggawa sa pamamagitan ng pag-eksport ng kanilang mga nahangong kakayanan.

Sa mga bokasyonal na paaralan halimbawa, tulad ng TESDA, sa kanilang proyektong *supermaid* o ang lubusang paglikha ng epektibo at todo-serbisyong mga *domestic helper*, tinuturuan ang kanilang mga mag-aaral ng wikang banyaga, ang wika ng bansa na kanilang pupuntahan. Selektibo ang mga kaalamang itinituro sa kanila. Limitado ito sa pag-aaral ng mga salita ng pagsunod sa mga gawain sa bahay. Pinapag-aralan kung paano makikibagay ang Filipinong manggagawa sa kulturang bansang kanyang kasasadlakan. Sa halip na maging dagdag kaalaman ang wika sa mga manggagawa sa ibang bansa, nagiging bahagi ang wika ng dayuhan sa higit pang pagka-alipin ng mga Filipino sa modernong panahon.

Walang bansang umunlad na hindi gumagamit ng sariling wika. Lagi na lamang ikinukumpara ang Pilipinas sa ibang bansa sa asya at timog silangan asya, partikular sa paggamit ng sariling wika. Ang komparatibong paglalagat na ito'y laging naglalagay sa Pilipinas bilang mas dehado sapagkat litaw ang paggamit ng Ingles sa mga institusyon at sektor ng edukasyon, at higit na pagpapahalagang ibinibigay sa dayuhang wika kumpara sa wikang Filipino. Dahilan na rin ito ng kolonyal na kasaysayan at karanasan ng ating bansa. Mahirap buwagin ang daang taong pananakop ng mga dayuhan sa bansa sapagkat nananatili ang mga hibla ng kanilang sistemang kolonyal, hindi lamang sa mga institusyon ng bansa, kundi mismo sa ating kamalayan. Sa ganitong konteksto, mahalaga ang wikang Filipino bilang instrumento ng dekolonisasyon sa kanyang mamamayan.

Tugon ng Unibersidad ng Pilipinas sa panawagang bigyang-halaga at gawing wika ng akademiya ang Filipino sa pagbuo ng Patakarang Pangwika ng UP noong 1989. Bunga ito ng sama-samang pagkilos ng mga mananaliksik, propesor, at tagapagsulong ng wikang Filipino sa pamantasan. Rasyunal ng pagbuo ng patakarang pangwika ng pamantasan ang maging tagapanguna ang unibersidad ng pagpapaunlad ng wikang Filipino, hindi lamang sa aspekto ng midyum ng pagtuturo, kundi higit pa, sa mas malawak na silbi nitong pag-angkin ng identidad ng bansa at mismong pagbuo ng bansa. Ang patakaran ding ito ang nagbigay-daan sa pagkakatatag ng Sentro ng Wikang Filipino na magkakaroon ng sentral na gawaing pangunahan ang pagsasagawa ng sistematikong mga plano hinggil sa mga polisiya sa wika, higit lalo ang usapin ng pananaliksik at serbisyong ekstensiyon. Gayunman, taong 2000 sinimulan ang debolusyon ng SWF at nagkaroon ng pagbuo ng SWF sa bawat yunit ng UP System. Matagal na panahon bago muli nagkaroon ng ugnayan at balitaan ng mga naisagawang proyekto ang bawat yunit. Sa *round table discussion* na isinagawa sa pagitan ng mga namumuno sa SWF sa iba't ibang yunit noong Mayo 29, 2014, saka lamang natuklasan na ang ibang sentro'y tuluyan nang nalusaw at pumaloob sa ibang opisina ng hindi tumututok sa mga usapin at programang pangwika ng unibersidad.

Sa ganitong mga nangyayaring konteksto hinggil sa wikang Filipino, mahalagang bigyang-rasyunal at katuturan ang pag-iral ng SWF. Marapat ang pagpapasigla ng implementasyon ng patakarang pangwika ng unibersidad upang maibunsod ang laban ng wikang Filipino na humaharap sa banta ng globalisasyon na Ingles ang ipinupusturang pormal at opisyal na wika. Mahalaga ang pagpapatingkad at pagpapatuloy ng paggawad ng suporta sa mga mananaliksik, propesor at intelektuwal sa wikang Filipino sa pamamagitan ng paglatag ng lunan upang malathala ang kanilang mga pananaliksik-papel. Dito pumapasok ang dyornal na Daluyan na katangi-tangi sapagkat nakatuon sa paglimbag ng mga pananaliksik na nakasulat sa wikang pambansa.

Sa isyung ito ng Daluyan matutukoy ang sala-salabat na paksang pinag-ugnay ng wikang Filipino. Binagtas ng mga pag-aaral ang disiplina sa panunuring pampanitikan at dokumentasyon ng karanasan ng mga isinasantabi sa lipunan. Mahalaga ang naging papel dito ng wikang Filipino upang matiyak na nasa konteksto ng danas at kultura ng ating bansa ang pagsuri sa mga kultural na tekstong ito. Gayundin, may mga pananaliksik na pinasadahan ang mga usaping nakapaloob sa araling kultural at pagsipat sa mga lokal na kasaysayan. Dito ipinakita ang politisasyon ng mga espasyo't lunan na nagsusuri sa transnasyonalismo at urbanisasyon. Nagtuon din ng pansin sa pagkritik sa modernisasyon at kapitalismo ang ibang papel. Tinalunton din ng ibang mananaliksik ang historikal na balangkas ng patakarang pangwika sa Pilipinas.

Nakatuon ang papel ni Nelson Turgo na "*Kumbatihan ng Lunan: Talabtaban ng Pag-iral sa Calvario ng Mauban*" sa pag-aaral ng mga tekstong kultural. Inilatag nito ang ugnayan at talaban ng mga kultural na teksto sa bayang kinalakihan ng awtor at nasaksihan niyang pag-unlad at pagbabago. Sa pamamagitan ng pag-aaral ng lunan at kasaysayan, sinaliksik ng artikulo ang balangkas ng alternatibong kasaysayan ng Calvario, Mauban. Ipinakita ang ideolohikal na usapin ng pakikipagsapalaran ng sarili sa lokal na kasaysayan ng bayang pinagmulan ng awtor. Gamit ang lokal kaalamang bayan na "kumbatihan," tinukoy ng artikulo ang nangyayaring politisasyon ng espasyo, partikular ang itinayong rebulto ni Jose Rizal ng mga migranteng manggagawa mula bayan ng Calvario, na inilayo sa paniniktik ng simbahan at munisipyo. Sa pagluklok ng rebulto sa burol ng Mauban, naangkin nito ang espasyo'y kapangyarihan sa paglikha ng kasaysayan at pagbaklas sa dominanteng pagsipat sa bayan ng Mauban.

Ginamit naman ni Eulalio R. Guieb III ang anyo ng malikhaing sanaysay upang talakayin ang buhay at pakikipagsapalaran ng mga mangingisda sa kanyang artikulong "*Tribuhada*." Nakapaloob dito ang kuwentong-buhay ng mag-asawang mangingisda't organisador sa kinabibilangan nilang komunidad sa Naic, Cavite. Nakalubog ang akda sa partikular na suliranin ng komunidad na may kinalaman sa kanilang hanapbuhay sa dagat; kung paano sila humaharap sa mga hamon ng kalikasan, at sa mga pagsubok na gawa naman ng mga negosyanteng inuubos ang biyaya ng dagat. Nakalikom ng mga salita ang sanaysay na nakaugat sa kultura't matandang kaalaman ng komunidad. Sa pagbabago ng heyograpikal na katangian ng dagat at dalampasigan nito, nalilikha ang mga bagong pananaw at pagpapakahulugan sa mga penomenong pangkalikasan na tumatagos sa kamalayan at kultural na paghiraya ng mga mangingisda sa kanilang sitwasyon.

Usapin naman ng komparatibong pag-aaral sa lunsod ng Nairobi at Maynila ang inilatag ng pananaliksik-papel ni Jed Gomez na "*Ilang Aral mula sa Bayan ng Hakuna Matata: Paghambing ng mga Suliraning Panlungsod ng Metro Nairobi at ng Metro Manila*." Sumusuong ang pag-aaral na ito sa transnasyonal na diskurso upang isiwalat ang kaibahan at pagkakatulad ng urbanisasyon sa mga bansang kapwa sinakop, at inaakalang nagtatamasa ng independensiya. Gamit ang isyu ng *human flooding* o ang labis-labis na pagdami ng tao sa syudad, kapwa sa Nairobi at Maynila, tiningnan kung sa paanong paraan nagiging epektibo ang pagpa-planong panlungsod upang pakikinabangan ng Maynila, ang karanasan ng Nairobi. Naging tampok na halimbawa dito ang paglikha ng mala-gubat na plaza sa gitna mismong ng syudad upang magsilbing hingahan at pahingahan ng lunsod. Bukod dito, binanggit din ang halaga ng bisyon ng mga batas at patakarang panlungsod, kaalinsabay ng epektibong implementasyon ng mga ito. Sa aspketo

ng kasaysayan, tinalakay ng akda ang kolonyal na nakaraan ng Kenya at ang pagkatatag ng Nairobi. Iniangkla rito ang urbanisasyon ng Nairobi bilang resulta ng sentralisadong kalakalan. Sinuri ang Maynila at Nairobi bilang lunan ng daloy ng mga produktong kapital na pangunahing puwersa ng urbanisasyon, higit lalo ang paggawa. Dagdag pa, tinukoy na kaalinsabay ng pag-unlad ng syudad ang pagbibigay-konsiderasyon sa klima at heyograpiya bilang mahalagang aspekto na marapat din tutukan kung nais makita ang pag-unlad ng Maynila bilang pangunahing lungsod ng Pilipinas.

Bagaman nakatuon sa rehiyon ng Bikol ang pananaliksik na "*Wika at Identidad: Wikang Bikol Bilang Lunan ng Bikolnon, 1890-1956*" ni Raniela Barbarza, hindi maitatangi na malaki ang kaugnayan nito sa kasaysayang pampanitikan ng bansa, higit lalo sa pag-unlad ng mga wika sa Pilipinas. Pinagtuunan ng pananaliksik ang paglaganap ng nakalimbag sa wikang Bikolnon upang hanapan ng ugnayan ang kasaysayang pangwika ang Bikol. Ang wikang Bikolnon ay lunsaran mismo ng identidad ng Bikol. Nailatag ang konseptong ito sa pamamagitan ng pag-aaral ng mga nasaliksik na limang-pangunahing lathalain. Kinailangan ang mga metodolohiyang ito para ipakita ang kontribusyon ng Bikol sa paghubog ng pambansang identidad. Ito rin ang higit na magpapatatag sa wikang Filipino sa banta ng globalisasyon na pilit bumubura sa halaga ng wika sa aspekto ng pag-unlad ng bansa. Sinambit ng papel na maaaring magkaisa sa pamamagitan ng pagkakaiba. Hindi lamang ito totoo sa heyograpikal na katagian ng Pilipinas bilang arkipelago subalit nagkaisa upang harapin ang mga dayuhang mananakop. Totoo rin ito sa usaping pangwika na kahit mayroon tayong iba't ibang wika at dayalek sa bansa, nagkakaroon tayo ng pagkakataong magkaisa sa pamamagitan ng pagsisikap na paunlarin ang wikang Filipino bilang wikang pambansa.

Sa artikulong "*Ilang Tala Tungkol kay Krishnamurti*" ni U Z. Eliserio, tinalakay ang ugnayan ng pilosopiya at relihiyon para suriin ang tambay at gang bilang mga kultural na teksto. Iniangat sa mga usaping panlipunan sa Pilipinas ang mga kaisipan ni Jiddu Krishnamurti. Inilapat ang mga pag-aaral ni Jiddu Krishnamurti upang isulong ang ideyang walang bagong pananaw na inilulunsad ang postmodernismo. Naging giya ang mga siniping pilosopikal na ideya ni Krishnamurti upang banggiting walang absolutong daan sa katotohanan sapagkat ang katotohanan ay batay sa kung sino ang nananaig sa lipunan na siyang nagdidikta at lumilikha nito. Ang kasaysayan at lipunan ay selektibo sa pagdokumento ng alaala. Kasama dito ang usapin ng wika at ang kaugnayan nito sa pag-unlad. Sumuong sa mas kumplikado subalit kritikal na usapin ng kapitalismo ang akda na ginawang lunsaran ang relihiyon. Sa yugto ng kapitalismo, ang pera at tubo na ang nagiging relihiyon at panginoon. Ibinubunsod ng kapitalismo ang alyenasyon at dehumanisasyon ng mga manggagawa kaya't mas lalong nalilikha ang pagiging dependent ng tao, partikular ng mga manggagawa sa inaasahang nilang diyos. Inihambing ang pagsamba sa diyos bilang isang anyo din ng pagtakas. Ipinakita rin sa papel kung sa paanong paraan binubura ng kapitalismo ang pagkatao habang isinusulong ang indibiduwalidad at winawasak ang solidaridad ng mga api at pinagsasamantalahan.

Isa sa mga bagong saliksik na kasama sa isyu na ito ang pagtuon ng pansin sa mga marino na bihirang nagkakaroon ng pagkakataong isalaysay ang kanilang buhay at pakikibaka sapagkat literal na inilayo sila sa sentro ng kalupaan. Paano nga ba mabibigyan-tinig ang mga mas matagal pa ang inilalagi sa laot kaysa sa lupa? Ito ang naging ubod ng pananaliksik ni Joanne Manzano sa kanyang papel na "*(Ini)lihim sa Dagat: Mga Salaysay ng Pagsubok at Pakikibaka ng mga Pilipinong Seaman.*" Sa pamamagitan ng

pagsasagawa ng panayam at pagtipon ng salaysay ng mga marino, naibunsod ng papel ang personal na hinaing ng mga marino upang bigyan ito ng alternatibong pagsipat hinggil sa kanilang kalagayan. Mula sa personal na hiraya ng mga marino na nagpakita kung paano naapektuhan ang kanilang pisikal, sosyal, at sikolohikal na kalagayan, iniugnay ito sa usapin ng paggawa, partikular ang kaugnayan nito sa usapin ng kapitalismo. Ang barko'y tuloy-tuloy na paggalaw ng kapital, kaya't tuloy-tuloy din ang paglabas masok ng lakas-paggawa at kita, na ang pinakamaliit na nakikinabang dito'y ang mga marino kahit sila mismo ang lumilikha ng malalaking tubo. Sa kabila ng kanilang aping kalagayan, ipinakita rin ng pag-aaral ang sinimulang pakikibaka ng mga marino sa pamamagitan ng kolektibong pagkilos upang isulong ang kanilang mga batayang karapatan. Ito ang kanilang magiging pananggalang laban sa lungkot na hatid ng pagkawalay, pagkaantala ng balita, at ang paghabol sa kanila ng mga domestikong suliranin na inakala nilang maiiwan sa kanilang paglaot.

Nakatuon sa paghagilap sa talinghaga ng dula naman ang papel ni Glecya Atienza na "*Ang Salitang Dula: Talinghaga ng Di-nasupil na Diwa ng Paglaya.*" Binalangkas ng artikulo ang iba't ibang naging lunan sa pagbuo ng dula; ang anyo at ang mismong pag-unlad nito bilang bahagi ng pag-unlad ng kasaysayang pampanitikan ng Pilipinas. Nagkaroon ng pagtuon sa anyong ito sa panahon ng pananakop ng mga Amerikano kung kailan nanaig ang mga dulang simbolikal na matalinhagang tumuligsa sa isang kolonyal na sistemang panlipunan. Sa pamamagitan ng panunuri ng partikular na dayalogo sa ilang piling teskto ng mga subersibong mandudula, ipinakita ang dinamikong katangian ng dula at kung sa paanong paraan nagbabago ang anyo at silbi nito sang-ayon na rin sa panlipunan, historikal at politikal nitong konteksto. Hinanap din ang kahulugan ng salitang "dula" mula sa mga naunang diksyunaryo, at maging sa linggwistikal nitong pamantayan. Mas nabigyang-linaw ang pakahulugan ng dula, bukod sa pagpapatingkad na ang talinghagang angkin nito'y malalim na nakaugat sa ating kamalayan bilang isang lahi at bansa.

Pagtalunton sa kontekstong pangkasaysayan ng patakaran pangwika, partikular sa multilinggwal na edukasyon sa Pilipinas ang tinalakay naman ni Pamela Constantino sa artikulong "*Ganito na Noon, Ganito uli Ngayon: Pagtalunton sa Kasaysayan at Daynamiks ng Multilinggwal na Edukasyon sa Pilipinas.*" Nakaangkla ang mga ideyang nakapaloob sa papel hinggil sa halaga ng paggamit ng unang wika bilang wikang panturo at pagkatuto. Kaugnay din ito sa pagbibigay-halaga at pagkilala sa mga kultural at etnikong identidad na ang lunsaran ay ang katutubong wika. Ginamit sa pagsuri ng patakarang pangwika ang mga batas at polisiya ng pamahalaan sa panahon ng kolonyalismo hanggang sa kontemporaryo na nakatutok sa implementasyon ng multilinggwal na edukasyon. Sa panahon ng pananakop, ginamit ang mga patakarang pangwika bilang bahagi ng sistemang kolonyal upang maging epektibo ang kolonisasyon. Inilatag ng pananaliksik na noon pa man, may mga mungkahi na gamitin ang katutubong wika sa pagtuturo. Subalit minaliit ang wikang katutubo at ginamit sa mga pormal na paaralan ang wika ng mga mananakop. Dahil ang kolonyal na estado ang namahala sa mga polisiya sa edukasyon, ang wika ng mga mananakop ang nanaig. Binanggit din sa pananaliksik ang naging mahalagang partisipasyon ng mga organisasyong pangwika at mga indibidwal na nagtaguyod ng patakaran laban sa imperyalismong Amerikano. Sa kabuuan, mababasa sa papel ang mga mungkahing gabay para maging matagumpay ang programang MTB-MLE at K-12 ng Department of Education, partikular ang pagbalik sa kasaysayan.

Nakatuon naman ang rebyu ni Jayson Petras sa nalathalang *Glosari ng mga Salita sa Pagpaplanong Urban at Rehiyonal* ng KWF-SURP sa halaga ang kontribusyon nito sa patuloy na intelektuwalisasyon ng wikang Filipino. Patunay ang nabuong glosari na angkop din ang wikang Filipino sa usapin ng pagpaplanong urban at rehiyunal. Sa dulo ng rebyu, nananatiling hamon kung sa paanong paraan maisasapraktika ang glosariya, sa usapin man ito ng desiminasyon, o kaya’y sa mismong aspekto ng implementasyon.

Naging mabunga rin ang natatanging panayam kay Dr. Teresita G. Maceda nina SCHEDAR JOCSON at ZARINA SANTOS. Kilalang iskolar ng panitikan, kultura, at wika, naipakita sa panayam kung sa paanong paraan nahubog ang pangkamalayang lunan ni Dr. Maceda ng kanyang kinabilangang panahon, akademikong mga institusyon, at mga nakasalamuhang mga propesor at tagapagsulong ng makabayang sining, kultura, wika’t panitikan. Mula sa personal na paghiraya niya ng kanyang nakaraan at mga karanasan, naiangkla niya ang mga ito sa mga pambansang usapin at kasaysayan ng pag-unlad ng wikang Filipino bilang wikang pambansa.

Sa kabuuan, patunay ang mga pananaliksik na ito sa lawak nang paggamit ng wikang Filipino bilang lehitimong wika ng pananaliksik at panunuri ng historikal, kultural at panlipunang mga usaping kinakaharap ng ating bansa. Lunsaran ang wikang Filipino tungo sa higit pang pagpapayabong at pagtatala ng mga pagbabagong dinadaan ng bansa habang binibigyang-halaga ang nakaraan upang higit na maunawaan ang hinaharap ng ating bayan. Kaya ang wikang Filipino’y hindi lamang usapin ng grammar at limitado sa proseso ng komunikasyon. Pagpapakadalubhasa at pagpapaunlad ito ng ating kamalayan upang manatili ang ating identidad na pilit binubura ng globalisasyon at pagpasok sa internasyunal na arena ng paglikha ng kaalaman. Walang ibang magmamahal at magbibigay-halaga sa wikang Filipino kundi tayong mga bihasa sa wikang ito. Bahagi ang paglalathala ng mga kritikal na papel sa pagsulong ng wikang Filipino sapagkat ang wika’y katangi-tanging daan sa pagsulong ng ating bansa.

Dr. Rommel B. Rodriguez

Editor

Unibersidad ng Pilipinas, Diliman